

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан гуманітарно-педагогічного факультету
Л. Л. Станіславова

05.09.2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Громадянське суспільство

Назва

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність 017 Фізична культура і спорт
Рівень вищої освіти Перший (бакалаврський)
Освітня програма **Фізична культура і спорт**
Шифр дисципліни ОЗП.01 **Обсяг дисципліни** – 4 кредити ЄКТС
Мова навчання українська
Статус дисципліни: обов'язкова (цикл загальної підготовки)
Факультет – Економіки і управління
Кафедра – Економічної теорії

Форма навчання	Курс	Семестр	Обсяг дисципліни	Кількість годин							Форма семестрового контролю		
				Аудиторні заняття				Курсовий проект	Курсова робота	Залік	Іспит		
				Кредити ЄКТС	Разом	Лекції	Лабораторні роботи					Практичні заняття	Індивідуальна робота студента
Д	3	5	4	34	17		17		86			+	
Разом			4	34	17		17		86			+	

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми та стандарту вищої освіти зі спеціальності «Фізична культура і спорт»

Програма складена Любо к.е.н., доцент Л. С. Любохинець
Підпис Вчений ступінь, звання Ініціали, прізвище

Схвалена на засіданні кафедри Економічної теорії Протокол від 04.09.2019 р. № 1

Зав. кафедри Любо Л. С. Любохинець
Підпис Ініціали, прізвище

Робоча програма розглянута та схвалена Вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету
 Голова Вченої ради Станіславова Л.Л. Станіславова
Підпис Ініціали, прізвище

2. ПОЯСНОВАЛЬНА ЗАПИСКА

Забезпечення демократичних перетворень в Україні, удосконалення системи державного управління, наближення його до реальних потреб громадян, запровадження європейських принципів урядування, підвищення якості управлінських послуг, що надаються органами влади, вимагає наявності розвинутого громадянського суспільства, основою якого є відповідні інститути (громадські організації, політичні партії, професійні спілки тощо). Необхідною умовою для існування громадянського суспільства є створення ефективних та результативних механізмів взаємодії з органами влади, які б не лише декларували можливість участі громадськості у виробленні та реалізації державної та місцевої політики, а також забезпечували б урахування громадської думки та відповідність діяльності органів влади очікуванням громадськості.

Дисципліна «Громадянське суспільство» передбачає вивчення процесу становлення та еволюції розвитку громадянського суспільства в Україні, визначення ролі держави у формуванні демократичного суспільства, забезпечення сталого розвитку. Дисципліна має міждисциплінарний характер, так як базується на знаннях політико-правових вчень, філософії, економічної теорії та інших суспільних наук.

Пререквізити: філософія (в тому числі логіка, етика, естетика), **кореквізити:** основи менеджменту, маркетингу та адміністрування (за професійним спрямуванням).

Дисципліна має забезпечити:

програмні компетентності: здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

програмні результати навчання: здійснювати аналіз суспільних процесів у сфері фізичної культури і спорту, демонструвати власне бачення шляхів розв'язання існуючих проблем; демонструвати готовність до зміцнення особистого та громадського здоров'я шляхом використання рухової активності людини та інших чинників здорового способу життя, проведення роз'яснювальної роботи серед різних груп населення.

Мета дисципліни. Формування особистості фахівця, здатного вирішувати типові та складні завдання механізму функціонування громадянського (демократичного) суспільства та його інститутів, визначення місця і ролі публічної влади (правової держави) у процесі становлення громадянського суспільства, ознайомлення з основами та принципами взаємовідносин громадянського суспільства та держави та умов сталого розвитку.

Предмет дисципліни. Механізм функціонування, розвитку громадянського суспільства та його інститутів в умовах становлення демократичних держав.

Завдання дисципліни. Надати базові знання про сутність, особливості, проблеми та тенденції розвитку громадянського (демократичного) суспільства у світі та в Україні; набуття вмінь аналізувати та оцінювати сучасну політичну практику та місце органів місцевого самоврядування, громадських організацій у соціально-політичних процесах;

Результати навчання. Студент, який успішно завершив вивчення дисципліни, повинен: *усвідомлювати* цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства; *реалізувати* свої права і обов'язки як члена суспільства; *характеризувати* ефективність партнерських відносин органів державної влади, місцевого самоврядування і громадських організацій; *визначати* базові цінності інститутів громадянського суспільства та роль організацій громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку країни; *оцінювати* результативність та ефективність сталого розвитку громадянського суспільства в умовах соціально-економічних змін.

3. СТРУКТУРА І ЗМІСТ РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

3.1. Структура залікових кредитів дисципліни

Назва теми	Кількість годин, відведених на		
	Лекції	Практичні заняття	СРС
1. Еволюція громадянського суспільства та етапи його формування. Теорії громадянського суспільства.	2	2	8
2. Моделі громадянського суспільства.	2	2	8
3. Громадянське суспільство та правова держава.			8
4. Громадянське суспільство і демократія.	2	2	9
5. Теорії суспільного вибору.	2	2	9
6. Демократія, економічна свобода та економічний порядок.	2	2	9
7. Соціалізація громадянського суспільства.	2	2	8
8. Інтелектуальна активність громадянського суспільства.	2	2	9
9. Соціальна відповідальність суб'єктів громадянського суспільства як чинник сталого розвитку.	2	2	9
10. Проблеми функціонування громадянського суспільства у світлі глобальних проблем сучасності.	2	2	9
Разом години за семестр	16/18*	16/18*	86

* По чисельнику – 16 год., по знаменнику – 18 год. (розрахунок здійснюється відповідно до розкладу занять)

3.2 ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

3.2.1. Зміст лекційного матеріалу

№ лекції	Перелік тем лекцій, їх анотації	К-ть год.
1.	<p>Еволюція громадянського суспільства та етапи його формування. Теорії громадянського суспільства.</p> <p>Поняття громадянського суспільства. Функції громадянського суспільства. Інститути громадянського суспільства. Роль громадян у становленні й функціонуванні громадянського суспільства.</p> <p>Античні ідеї про громадянськість та свободу. Цінності громадянського суспільства в працях середньовічних мислителів. Епоха Відродження та концепції громадянського суспільства. Громадянське суспільство у політичних ідеологіях: лібералізм, соціал-демократія. Громадянське суспільство та комунікативні теорії. Місце громадянського суспільства у ідеологіях переходу до демократії.</p> <p>Літ.: [1-6]</p>	2
2.	<p>Моделі громадянського суспільства.</p> <p>Функціональні моделі громадянського суспільства. Національні особливості громадянських суспільств. Особливості громадянських суспільств у США і в Європі. Вплив процесів трансформації на форму громадянських суспільств. «Наздоганяюча модель» розвитку і виникнення громадянського суспільства. Громадянське суспільство як умова свободи й демократії. Особливості становлення громадянського суспільства в Україні</p> <p>Громадянське суспільство та права держава.</p> <p>Поняття і роль правової держави. Діалектика співвідношення громадянського суспільства і держави. Соціальні, економічні та політичні аспекти громадянського суспільства. Взаємозв'язок держави, політичного та громадянського суспільств. Громадянське суспільство та права і соціальна держава.</p> <p>Літ.: [1-6].</p>	2
3.	<p>Громадянське суспільство і демократія.</p> <p>Виникнення і зміст демократії. Цінності демократії. Демократичні інститути. Конституція та її призначення. Законодавча, виконавча та судова влада в демократичних країнах. Громадські організації: правовий статус, діяльність та вплив на демократію. Моделі демократії</p> <p>Поняття прав людини. Сучасні дискусії щодо прав людини. Права та свободи. Права та відповідальність громадянина. Права людини та представницькі інститути демократії. Типологія прав людини. Методи й механізми захисту прав людини. Інститут Уповноваженого з захисту прав людини.</p> <p>Літ.: [1-6].</p>	2
4.	<p>Теорії суспільного вибору</p> <p>Основи теорії суспільного вибору. Суспільний вибір в умовах прямої демократії. Суспільний вибір в умовах представницької демократії. Принципи виборчого права. Етапи виборчого процесу. Політична конкуренція та формування коаліційних урядів.</p> <p>Літ.: [1-6].</p>	2
5.	<p>Демократія, економічна свобода та економічний порядок.</p> <p>Демократія та політичні організації. Політичні та правлячі сили. Політична влада. Правовий статус політичних партій в Україні. Діяльність та вплив політичних партій на демократію. Роль політичних партій в розвитку демократії.</p> <p>Групи спеціальних інтересів та лобізм. Бюрократія як наукова категорія: суть, ознаки та атрибути бюрократії. Економіка бюрократичних структур та адміністративний ресурс</p> <p>Літ.: [1-6].</p>	2
6.	<p>Соціалізація громадянського суспільства.</p> <p>Соціалізація громадянського суспільства. Соціальна політика та її моделі. Соціальна структура суспільства. Соціальна згуртованість, солідарність і відповідальність. Соціальні цінності. Гендерна, етнічна, конфесійна різноманітність. Рівність.</p> <p>Соціальне партнерство у вирішенні суспільних проблем. Нерівність та бідність: значення та способи оцінки. Перерозподіл та справедливість. Функції суспільного добробуту.</p> <p>Літ.: [1-6].</p>	2
7.	<p>Інтелектуальна активність у громадянському суспільстві.</p> <p>Інтелектуальний капітал у національному та міжнародному вимірах. Поняття та функції громадської думки. Громадська думка як соціальний інститут. Інституціоналізація громадської думки.</p> <p>Політична культура як системоутворюючий фактор розвитку громадянського суспільства. Політична культура як громадська компетентність.</p> <p>Розвиток електронної демократії в Україні. Вплив цифровізації на формування цифрових компетентностей суб'єктів громадянського суспільства. Форми громадської участі та зміцнення демократії</p> <p>Літ.: [1-6].</p>	2

8.	<p>Соціальна відповідальність суб'єктів громадянського суспільства як чинник сталого розвитку.</p> <p>Соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку. Розвиток соціальної відповідальності інститутів громадянського суспільства. Соціальна відповідальність держави. Становлення, розвиток та моделі корпоративної соціальної відповідальності. Екологічна компонента соціальної відповідальності</p> <p>Літ.: [1-6].</p>	2
9.	<p>Проблеми функціонування громадянського суспільства у світлі глобальних проблем сучасності</p> <p>Поняття інтеграції та глобалізації. Вплив глобалізаційних процесів на економіку, культуру, довкілля, людину. Глобальні проблеми людства. Глобальне громадянське суспільство: суть, складові та особливості становлення. Світова практика створення Національних фондів з підтримки інституційного розвитку громадянського суспільства та розвитку соціального партнерства.</p> <p>Витоки та процес європейської інтеграції. Проблеми розвитку громадянського суспільства за умов поглиблення євроінтеграційних процесів. Міграційні процеси. Види та форми сучасної міграції.</p> <p>Поняття міжнародних відносин. Особливості міжнародного права. Міжнародне гуманітарне право. Урядові і неурядові міжнародні організації. НАТО.</p> <p>Літ.: [1-6].</p>	2
Разом		17/18

3.2.2. Зміст практичних занять для студентів денної форми навчання

№ з/п	Теми практичних занять	К-ть год.
1.	<p>Еволюція громадянського суспільства та етапи його формування. Теорії громадянського суспільства.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття громадянського суспільства. Функції громадянського суспільства. 2. Інститути громадянського суспільства. Роль громадян у становленні й функціонуванні громадянського суспільства. 3. Античні ідеї про громадянськість та свободу. Цінності громадянського суспільства в працях середньовічних мислителів. 4. Епоха Відродження та концепції громадянського суспільства. 5. Громадянське суспільство у політичних ідеологіях: лібералізм, соціал-демократія. 6. Громадянське суспільство та комунікативні теорії. 7. Місце громадянського суспільства у ідеологіях переходу до демократії. <p>Літ.: [1-6]</p>	2
2	<p>Моделі громадянського суспільства.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Функціональні моделі громадянського суспільства. 2. Національні особливості громадянських суспільств. Особливості громадянських суспільств у США і в Європі. 3. Вплив процесів трансформації на форму громадянських суспільств. 4. «Наздоганяюча модель» розвитку і виникнення громадянського суспільства. 5. Громадянське суспільство як умова свободи й демократії. 6. Особливості становлення громадянського суспільства в Україні <p>Громадянське суспільство та правова держава.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття і роль правової держави. Діалектика співвідношення громадянського суспільства і держави. 2. Соціальні, економічні та політичні аспекти громадянського суспільства. 3. Взаємозв'язок держави, політичного та громадянського суспільств. 4. Громадянське суспільство та правова і соціальна держава. <p>Літ.: [1-6].</p>	2
3.	<p>Громадянське суспільство і демократія.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Виникнення і зміст демократії. Цінності демократії. 2. Демократичні інститути. Конституція та її призначення. 3. Законодавча, виконавча та судова влада в демократичних країнах. 4. Громадські організації: правовий статус, діяльність та вплив на демократію. 5. Моделі демократії 6. Поняття прав людини. Сучасні дискусії щодо прав людини. 7. Права та свободи. Права та відповідальність громадянина. 8. Права людини та представницькі інститути демократії. Типологія прав людини. 9. Методи й механізми захисту прав людини. Інститут Уповноваженого з захисту прав людини. <p>Літ.: [1-6].</p>	2

4.	<p>Теорії суспільного вибору</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Основи теорії суспільного вибору. 2. Суспільний вибір в умовах прямої демократії. 3. Суспільний вибір в умовах представницької демократії. 4. Принципи виборчого права. Етапи виборчого процесу. 5. Політична конкуренція та формування коаліційних урядів. <p>Літ.: [1-6].</p>	2
5	<p>Демократія, економічна свобода та економічний порядок.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Демократія та політичні організації. 2. Політичні та правлячі сили. 3. Політична влада. Правовий статус політичних партій в Україні. Діяльність та вплив політичних партій на демократію. 4. Групи спеціальних інтересів та лобізм. 5. Бюрократія як наукова категорія: суть, ознаки та атрибути бюрократії. 6. Економіка бюрократичних структур та адміністративний ресурс <p>Літ.: [1-6].</p>	2
6	<p>Соціалізація громадянського суспільства.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Соціалізація громадянського суспільства. 2. Соціальна політика та її моделі. 3. Соціальна структура суспільства. Соціальна згуртованість, солідарність і відповідальність. 4. Соціальні цінності. Гендерна, етнічна, конфесійна різноманітність. Рівність. 5. Соціальне партнерство у вирішенні суспільних проблем. 6. Нерівність та бідність: значення та способи оцінки. 7. Перерозподіл та справедливість. Функції суспільного добробуту. <p>Літ.: [1-6].</p>	2
7.	<p>Інтелектуальна активність у громадянському суспільстві.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Інтелектуальний капітал у національному та міжнародному вимірах. 2. Поняття та функції громадської думки. Громадська думка як соціальний інститут. Інституціалізація громадської думки. 3. Політична культура як системоутворюючий фактор розвитку громадянського суспільства. 4. Політична культура як громадська компетентність. 5. Розвиток електронної демократії в Україні. 6. Вплив цифровізації на формування цифрових компетентностей суб'єктів громадянського суспільства. 7. Форми громадської участі та зміцнення демократії <p>Літ.: [1-6].</p>	2
8.	<p>Соціальна відповідальність суб'єктів громадянського суспільства як чинник сталого розвитку.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку. 2. Розвиток соціальної відповідальності інститутів громадянського суспільства. 3. Соціальна відповідальність держави. Становлення, розвиток та моделі корпоративної соціальної відповідальності. 4. Екологічна компонента соціальної відповідальності <p>Літ.: [1-6].</p>	2
9.	<p>Проблеми функціонування громадянського суспільства у світлі глобальних проблем сучасності</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття інтеграції та глобалізації. Вплив глобалізаційних процесів на економіку, культуру, довкілля, людину. Глобальні проблеми людства. 2. Глобальне громадянське суспільство: суть, складові та особливості становлення. 3. Світова практика створення Національних фондів з підтримки інституційного розвитку громадянського суспільства та розвитку соціального партнерства. 4. Витоки та процес європейської інтеграції. Проблеми розвитку громадянського суспільства за умов поглиблення євроінтеграційних процесів. 5. Міграційні процеси. Види та форми сучасної міграції. 6. Поняття міжнародних відносин. Особливості міжнародного права. Міжнародне гуманітарне право. 7. Урядові і неурядові міжнародні організації. НАТО. <p>Літ.: [1-6].</p>	2
Разом		17/18

3.2.3. Зміст самостійної (індивідуальної) роботи

Самостійна робота студентів *денної* форми навчання полягає у систематичному опрацюванні програмного матеріалу, підготовці до виконання практичних робіт, тестування з теоретичного матеріалу, виконанні індивідуальних домашніх завдань тощо.

Обсяг самостійної роботи з дисципліни “Громадянське суспільство” становить 86годин. Вона включає:

- опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу;
- самостійного опрацювання окремих тем та питань;
- опрацювання навчальної літератури при підготовці до практичного заняття;
- виконання індивідуального домашнього завдання;
- підготовка до поточного тестового контролю;
- підготовка до проведення контрольних заходів (написання контрольної роботи, іспит тощо).

Зміст самостійної роботи студентів денної форми навчання

Номер тижня	Номер теми	Вид самостійної роботи	Кількість годин
1,2	Тема 1. Еволюція громадянського суспільства та етапи його формування. Теорії громадянського суспільства	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного контролю.	5
2	Тема 1. Еволюція громадянського суспільства та етапи його формування. Теорії громадянського суспільства	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного контролю.	5
3	Тема 2. Моделі громадянського суспільства.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Підбір матеріалів, опрацювання літературних джерел для виконання індивідуального домашнього завдання.	5
4	Тема 3. Громадянське суспільство та правова держава.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Тестовий контроль Т.1-3	5
5	Тема 4. Громадянське суспільство і демократія.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання індивідуального домашнього завдання	5
6	Тема 4. Громадянське суспільство і демократія.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання індивідуального домашнього завдання	5
7	Тема 5. Теорії суспільного вибору.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного тестового контролю.	5
8	Тема 5. Теорії суспільного вибору.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного контролю.	5
9	Тема 6. Демократія, економічна свобода та економічний порядок.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання індивідуального домашнього завдання	5
10	Тема 6. Демократія, економічна свобода та економічний порядок.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Модульна контрольна робота т.4-6	5
11	Тема 7. Соціалізація громадянського суспільства.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання індивідуального домашнього завдання	5
12	Тема 7. Соціалізація громадянського суспільства.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання індивідуального домашнього завдання	5
13	Тема 8. Інтелектуальна активність громадянського суспільства.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання індивідуального домашнього завдання	5
14	Тема 8. Інтелектуальна активність громадянського суспільства.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного тестового контролю. Тестовий контроль Т.7-8	5
15	Тема 9. Соціальна відповідальність суб'єктів громадянського суспільства як чинник сталого	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Здача індивідуального домашнього завдання	6

	розвитку.		
16	Тема 9. Соціальна відповідальність суб'єктів громадянського суспільства як чинник сталого розвитку.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного контролю.	5
17	Тема 10. Проблеми функціонування громадянського суспільства у світлі глобальних проблем сучасності.	Опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Модульна контрольна робота т.9-10	5
Разом			86

3.2.4 Тематика індивідуального завдання для самостійної роботи студентів.

Структура індивідуального домашнього завдання.

1. Теоретичні питання (3).
2. Проблемне питання.

Теоретичні питання для домашнього завдання.

1. Громадянське суспільство: поняття, структура, функції та моделі.
2. Розвиток поглядів учених на проблему розуміння громадянського суспільства: від Давніх часів до сучасності.
3. Проблема співвідношення громадянського суспільства і держави у політико-правових ученнях.
4. Природа влади як соціальної категорії.
5. Легітимність влади: специфіка розуміння категорії.
6. Політична свобода як ключовий принцип громадянського суспільства: специфіка розуміння категорії.
7. Ідея політичної свободи у політико-правових ученнях філософів західноєвропейських держави (від Античності до епохи Просвітництва).
8. Витоки політичної свободи (інтелектуальний, філософський, релігійний, історичний та інші аспекти).
9. Гарантії політичної свободи громадянського суспільства.
10. Трансформації демократії як ключовий фактор небезпеки політичної свободи у громадянському суспільстві.
11. Інформаційна свобода у системі політичних свобод громадянського суспільства: поняття та структура.
12. Інтелектуальна свобода як важлива складова громадянського суспільства та її гарантії.
13. Плюралізм як принцип громадянського суспільства.
14. Громадянське суспільство і правова держава у діалектичному взаємозв'язку.
15. Реалізація концепції громадянського суспільства у сучасних державах Західної Європи.
16. Проблеми розвитку громадянського суспільства в Україні та шляхи їх розв'язання.
17. Основні принципи права як правовий фундамент громадянського суспільства та їх реалізація в Україні.
18. Принципи соціальної держави та їх втілення у громадянському суспільстві.
19. Розуміння громадянської культури як необхідної складової громадянського суспільства.
20. Демократія як політична форма організації громадянського суспільства.
21. Принципи демократії та специфіка їх реалізації у сучасному українському суспільстві.
22. Соціальна система в структурі громадянського суспільства: загальна характеристика.
23. Економічна система в структурі громадянського суспільства: загальна характеристика та основні перспективи розвитку в Україні.
24. Основні закономірності та перспективи розвитку економічної системи громадянського суспільства в Україні.
25. Вплив держави на формування економічної системи громадянського суспільства: протиріччя основних підходів.
26. Соціальна захищеність людини та ринок: проблема їх співвідношення як важливих складових громадянського суспільства.
27. Політична система в структурі громадянського суспільства: загальна характеристика
28. Групи спеціальних інтересів та лобізм
29. Основні закономірності та перспективи розвитку громадського самоврядування в Україні.
30. Громадські об'єднання (об'єднання громадян) та їх значення в механізмі здійснення державної влади у демократичній правовій державі.
31. Еволюція правового статусу громадянських організацій.
32. Політичні партії в структурі громадянського суспільства.
33. Багатопартійність як передумова формування громадянського суспільства і правової держави.
34. Функції політичних партій: поняття, види та особливості їх реалізації в громадянському суспільстві України.
35. Політичний вибір особистості в громадянському суспільстві: розуміння категорії.
36. Самоврядування як властивість громадянського суспільства: розуміння категорії.
37. Управління та самоврядування: проблема їх співвідношення у демократичній державі.
38. Специфіка реалізації самоврядування народу в Україні.

39. Територіальна громада як важлива ланка громадянського суспільства, її правовий статус.
40. Реалізація принципів правової держави в сучасному громадянському суспільстві України.
41. Проблеми розвитку громадянського суспільства у світі глобальних проблем людства.
42. Держава та її вплив на розвиток громадянського суспільства.
43. Проблема вибору форми державного устрою та її вплив на розвиток громадянського суспільства в Україні.
44. Міждержавні інтеграційні процеси та їх вплив на розвиток громадянського суспільства в Україні
45. Політична влада та її легітимність. Види політичної влади.
46. Бюрократія як наукова категорія: суть, ознаки та атрибути бюрократії. Теорія бюрократії М.Вебера.
47. Сучасні підходи до оцінювання бюрократії.
48. Економіка бюрократичних структур та адміністративний ресурс. Політизація вищого чиновництва.
49. Політична культура як системо утворюючий фактор. Структура та функції політичної системи.
50. Основні типи адміністративного апарату та комунікації. Види форм та методів адміністративної діяльності.
51. Міжнародний досвід застосування моделей децентралізованого управління.
52. Рівні державного управління: вітчизняний та зарубіжний досвід. Сучасні підходи до модернізації управління (регіоналізація, децентралізація).
53. Забезпечення ефективності державного управління та місцевого самоврядування.
54. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти публічного адміністрування.
55. Особливості соціальної структури українського суспільства. Соціальна рівність і соціальна справедливість.
56. Моделі соціальної політики європейських країн. Можливі загрози для соціального розвитку в сучасному суспільстві.
57. Парадигми суспільних змін: революції, реформи, переходи.
58. Поняття і типи політичних режимів. Поняття стійкої (консолідованої) демократії.
59. Різновиди виборчих систем. Їх позитивні та негативні прояви в умовах перехідного суспільства (на прикладі України).
60. Основи теорії суспільного вибору.
61. Суспільний вибір в умовах прямої демократії
62. Суспільний вибір в умовах представницької демократії
63. Політична конкуренція та формування коаліційних урядів.
64. Поняття та функції громадської думки. Інституціалізація громадської думки
65. Політична культура як системо утворюючий фактор розвитку громадянського суспільства.
66. Електронне урядування як основа сучасної діджиталізації суспільного розвитку
67. Вплив цифровізації на формування цифрових компетентностей суб'єктів громадянського суспільства
68. Фактори оптимізації діяльності суспільних інститутів.
69. Громадянська компетентність: суть, компоненти та виміри.
70. Громадянська культура та її розвиток.
71. Особливості становлення громадянського суспільства в США та Європі.
72. Перерозподіл та справедливість. Функції суспільного добробуту.
73. Соціалізація громадянського суспільства
74. Соціальна політика та її вплив на розвиток громадянського суспільства
75. Глобалізація та її вплив на громадянське суспільство

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ.

1. Розкрийте особливості впливу політичних процесів на добробут членів суспільства. Яку роль у цьому відіграє голосування громадянина на виборах?
2. Чи можна вважати поведінку виборця, який приймає участь у загальнонаціональному голосуванні, раціональною? Відповідь аргументуйте.
3. Яким чином діє правило простої більшості під час колективного прийняття рішень? Що обмежує його функціональні здатності?
4. На яких принципах ґрунтується така форма правління, як пряма демократія? Чому виникає необхідність заміни її представницькою? Які ризики при цьому утворюються?
5. Розкрийте механізм дії теореми медіанного виборця? Яке значення вона має для пояснення способу прийняття рішень в умовах представницької демократії?
6. Охарактеризуйте альтернативні до простої більшості правила голосування? В чому їх переваги та недоліки? За яких умов їх доцільно використовувати?
7. Чому як в розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються, держава ставить собі за мету протидіяти бідності? В чому будуть відмінності в боротьбі з цим явищем у згаданих групах країн?
8. Який зв'язок існує між нерівністю в розподілі доходів та бідністю? За допомогою яких показників він оцінюється?
9. Які поточні завдання може ставити перед собою суспільний сектор з метою протидії бідності?
10. Яким чином можна оцінити економічні втрати від перерозподільчої діяльності держави? Чи можна визначити їх певні допустимі межі в суспільстві?
11. В чому проявляється дестимулюючий ефект перерозподільчої діяльності держави? До яких наслідків може призвести надмірне втручання держави на соціальну нерівність?
12. Яку роль відіграє категорія справедливості при розробці державної перерозподільчої політики? Чи достатньою мірою вона враховується у сучасній практиці державного управління?

13. В чому полягають переваги та недоліки окремих підходів до побудови функцій суспільного добробуту? Яким чином застосування тих чи інших функцій в державній політиці може вплинути на результати розширення добробуту в суспільстві?

14. Яким чином визначається вартість порозуміння між більшістю та меншістю в суспільстві? За яких умов виникатиме явище «диктату більшості»?

15. Чи можна розглядати логролінг як негативну рису представницької демократії?

16. Яким чином інтерпретується поведінка бюрократичного апарату країни в моделі Нісканена? Яку мету переслідує бюро?

17. Чому лобізм вважається негативним явищем? Яким чином визначаються втрати суспільства від лобізму?

18. Охарактеризуйте напрямки, за якими змінюються завдання і функції громадянського суспільства в глобалізованому світі. Чи однаковими будуть вони в розвинутих країнах та країнах, що розвиваються?

19. Що таке глобальне громадянське суспільство? Яких змін зазнають його властивості за умов глобалізації?

20. Поясніть відмінність властивостей бюрократичних благ від характеристик приватних та суспільних товарів й послуг.

21. Як громадська думка може впливати на рішення владних структур? Який стан, на Вашу думку, інституціоналізації громадської думки в сучасній Україні?

22. Які Ви знаєте основні ознаки держави, що відрізняють її від інших політичних утворень (партій, рухів)? Що собою являють зовнішні функції держави?

23. Що є об'єктами становлення особистості у процесі реалізації її політичної культури?

24. Що таке громадянська компетентність? Які існують виміри громадянської компетентності?

25. Поясніть наслідки та політичні впливи глобалізації. Охарактеризуйте основні суперечності глобалізації.

4. ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Процес навчання з дисципліни ґрунтується на використанні традиційних та сучасних технологій. Зокрема, лекції проводяться в основному словесними методами та з використанням комп'ютерних інформаційних технологій, майстер-класів, практикумів і мають за мету – набуття студентами практичних навичок з аналізу процесів становлення та розвитку громадянського (демократичного) суспільства та його інститутів в країні та світі, вивчення можливостей реалізувати свої права і обов'язки як члена вільного демократичного суспільства, набуття вмінь аналізувати результати функціонування національної економіки та оцінювати ефективність соціально-економічної політики держави та умов сталого розвитку. Методи навчання: словесні (лекція, розповідь, бесіда); наочні (таблиці, ілюстрування навчального матеріалу із використанням мультимедійних засобів); практичні (творчі, усні); самостійна робота (використання платформи MOODLE ХНУ).

5. ФОРМИ ОЦІНЮВАННЯ

Усне та письмове опитування; самостійна робота (індивідуальні завдання); контрольна робота.

6. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У СЕМЕСТРІ

Кожний вид роботи з дисципліни оцінюється за інституційною **чотирибальною** шкалою. Семестрова підсумкова оцінка визначається як середньозважена з усіх видів навчальної роботи, виконаних і зданих **позитивно** з урахуванням коефіцієнта вагомості. Вагові коефіцієнти змінюються залежно від структури дисципліни і важливості окремих видів її робіт.

При оцінюванні знань студентів використовуються різні засоби контролю, зокрема: усне опитування; засвоєння теоретичного матеріалу з тем перевіряється тестовим контролем; якість виконання, набуття теоретичних знань і практичних навичок перевіряється шляхом захисту індивідуального завдання згідно з робочою програмою дисципліни і робочим навчальним планом.

Оцінка, яка виставляється за практичне заняття, складається з таких елементів: усне опитування студентів; знання теоретичного матеріалу з теми; вміння студента обґрунтувати практичні рішення; своєчасний захист індивідуального домашнього завдання.

Пропущене практичне заняття студент зобов'язаний відпрацювати в аудиторії кафедри у встановлений викладачем термін, але не пізніше, ніж за два тижні до кінця теоретичних занять у семестрі.

Засвоєння студентом теоретичного матеріалу з дисципліни оцінюється тестуванням. Виконання індивідуального завдання завершується його презентацією у терміни, встановлені графіком самостійної роботи.

Оцінювання знань студентів здійснюється за такими критеріями:

Оцінка за інституційною шкалою	Узагальнений критерій
Відмінно	Студент глибоко і у повному обсязі опанував зміст навчального матеріалу, легко в ньому орієнтується і вміло використовує понятійний апарат; уміє пов'язувати теорію з практикою, вирішувати практичні завдання, впевнено висловлювати і обґрунтовувати свої судження. Відмінна оцінка передбачає, логічний виклад відповіді державною мовою (в усній або у письмовій формі), демонструє якісне оформлення роботи і володіння спеціальними інструментами. Студент не вагається при видозміні запитання, вміє робити детальні та узагальнюючі висновки. При відповіді допустив дві–три несуттєві похибки .
Добре	Студент виявив повне засвоєння навчального матеріалу, володіє понятійним апаратом і фаховою термінологією, орієнтується у вивченому матеріалі; свідомо використовує теоретичні знання для вирішення практичних задач; виклад відповіді грамотний, але у змісті і формі

	відповіді можуть мати місце окремі неточності, нечіткі формулювання закономірностей тощо. Відповідь студента будується на основі самостійного мислення. Студент у відповіді допустив дві-три <i>несуттєві помилки</i> .
Задовільно	Студент виявив знання основного програмного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання та практичної діяльності за професією, справляється з виконанням практичних завдань, передбачених програмою. Як правило, відповідь студента будується на рівні репродуктивного мислення, студент має слабкі знання структури курсу, допускає неточності і <i>суттєві помилки</i> у відповіді, вагається при відповіді на видозмінене запитання. Разом з тим, набув навичок, необхідних для виконання нескладних практичних завдань, які відповідають мінімальним критеріям оцінювання і володіє знаннями, що дозволяють йому під керівництвом викладача усунути неточності у відповіді.
Незадовільно	Студент виявив розрізнені, безсистемні знання, не вміє виділяти головне і другорядне, допускається помилок у визначенні понять, перекручує їх зміст, хаотично і невпевнено викладає матеріал, не може використовувати знання при вирішенні практичних завдань. Як правило, оцінка "незадовільно" виставляється студенту, який не може продовжити навчання без додаткової роботи з вивчення дисципліни.

Структурування дисципліни за видами робіт і оцінювання результатів навчання студентів денної форми навчання у семестрі за ваговими коефіцієнтами

Аудиторна робота			Самостійна, індивідуальна робота	Підсумковий контроль
Усний виступ на практичному занятті (мінімальна кількість оцінок - 5)	Тестовий контроль	Контрольна робота	Індивідуальне завдання	залік
0,5	0,1	0,2	0,2	-

Оцінювання тестових завдань

Тематичний тест для кожного студента складається з двадцяти п'яти тестових завдань, кожне з яких оцінюється одним балом. Максимальна сума балів, яку може набрати студент, складає 25. Оцінювання здійснюється за чотирибальною шкалою. Відповідність набраних балів за тестове завдання оцінці, що виставляється студенту, представлена у нижченаведеній таблиці.

Сума балів за тестові завдання	1–13	14–16	17–22	23–25
Оцінка за 4-бальною шкалою	2	3	4	5

Талон відповідей (приклад)

тестування із _____
Назва дисципліни

на тему _____

Студента гр. _____
Прізвище та ініціали

Номер завдання	Відповідь	Номер завдання	Відповідь	Номер завдання	Відповідь	Номер завдання	Відповідь	Номер завдання	Відповідь
1		6		11		16		21	
2		7		12		17		22	
3		8		13		18		23	
4		9		14		19		24	
5		10		15		20		25	

_____ 201__ р. _____
Підпис студента

На тестування відводиться 30 хвилин. Правильні відповіді студент записує у талоні відповідей. Студент може також пройти тестування і в он-лайн режимі у модульному середовищі для навчання MOODLE.

При отриманні негативної оцінки тест слід перездати до терміну наступного контролю.

Підсумкова семестрова оцінка за інституційною шкалою і шкалою ЄКТС встановлюється в автоматизованому режимі після внесення усіх оцінок до електронного журналу. Співвідношення інституційної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС наведені у таблиці.

Співвідношення вітчизняної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС

Оцінка ЄКТС	Інституційна шкала балів	Інституційна оцінка	Критерії оцінювання
A	4,75-5,00	"5"	ра хо ва Відмінно – глибоке і повне опанування навчального матеріалу і виявлення відповідних умінь та навичок.

B	4,25-4,74	“4”		Добре – повне знання навчального матеріалу з кількома незначними помилками.
C	3,75-4,24	“4”		Добре – в загальному правильна відповідь з двома-трьома суттєвими помилками.
D	3,25-3,74	“3”		Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, але достатнє для практичної діяльності за професією.
E	3,00-3,24	“3”		Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, що задовольняє мінімальні критерії оцінювання
FX	2,00-2,99	“2”	Незараховано	Незадовільно – безсистемність одержаних знань і неможливість продовжити навчання без додаткових знань з дисципліни
F	0,00-1,99	“2”		Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота і повторне вивчення дисципліни.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗДОБУТИХ СТУДЕНТАМИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

1. Генезис поняття «Громадянське суспільство»
2. Сутність та функції громадянського суспільства
3. Структура громадянського суспільства.
4. Функціональні моделі громадянського суспільства.
5. Особливості громадянських суспільств у США і в Європі.
6. «Наздоганяюча модель» розвитку громадянського суспільства.
7. Особливості становлення громадянського суспільства в Україні
8. Взаємозв'язок громадянського суспільства та правової держави.
9. Правова держава як основа формування громадянського суспільства
10. Соціальна держава та громадянське суспільство
11. Взаємодія громадянського суспільства і держави
12. Поняття демократії її можливості та важелі використання.
13. Демократичні принципи, процедури та умови роботи громадянського суспільства
14. Сучасні моделі демократії.
15. Громадянське суспільство як основа демократії.
16. Демократія та політичні організації
17. Політичні та правлячі сили.
18. Політична влада
19. Групи спеціальних інтересів та лобізм
20. Бюрократія як наукова категорія: суть, ознаки та атрибути бюрократії.
21. Економіка бюрократичних структур та адміністративний ресурс
22. Основи теорії суспільного вибору.
23. Суспільний вибір в умовах прямої демократії
24. Суспільний вибір в умовах представницької демократії
25. Політична конкуренція та формування коаліційних урядів.
26. Соціалізація громадянського суспільства
27. Соціальна політика та її моделі
28. Соціальне партнерство у вирішенні суспільних проблем
29. Нерівність та бідність: значення та способи оцінки
30. Перерозподіл та справедливість.
31. Функції суспільного добробуту.
32. Інтелектуальний капітал у національному та міжнародному вимірах
33. Поняття та функції громадської думки.
34. Інституціалізація громадської думки
35. Політична культура як системоутворюючий фактор розвитку громадянського суспільства.
36. Вплив цифровізації на формування цифрових компетентностей суб'єктів громадянського суспільства
37. Соціальна відповідальність та чинники її становлення
38. Сталий розвиток як спосіб збереження довкілля
39. Соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку
40. Розвиток соціальної відповідальності інститутів громадянського суспільства
41. Соціальна відповідальність держави
42. Становлення, розвиток та моделі корпоративної соціальної відповідальності
43. Екологічна компонента соціальної відповідальності
44. Глобальне громадянське суспільство: суть, складові та особливості становлення
45. Світова практика створення Національних фондів з підтримки інституційного розвитку громадянського суспільства та розвитку соціального партнерства
46. Проблеми розвитку громадянського суспільства за умов поглиблення євроінтеграційних процесів
47. Міграційні процеси. Види та форми сучасної міграції
48. Поняття міжнародних відносин.
49. Особливості міжнародного права. Міжнародне гуманітарне право.

8. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Навчальний процес з дисципліни «Громадянське суспільство» повністю і в достатній кількості забезпечений необхідною навчально-методичною літературою. Зокрема, викладачами кафедри підготовлені і видані:

Любохинець Л.С. Історія політичних та економічних вчень : навч. посіб. / Л.С. Любохинець, В.М. Шавкун, Л.М. Бабич – К. : «Центр учбової літератури», 2017. – 294с.

9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Абетка політична. Громадянське суспільство і політика : навчальний посібник. За наук. ред. док. наук держ. упр. О. В. Радченка, вид. 11-е, доп. і перероб. – Київ : 2016. – 48с.
2. Громадянська освіта : посібник / О.В. Літвінов, Н.М. Літвінова, за заг. ред. О.В. Літвінова. – Д. : ТАМАРИСК, 2017. – 100 с.
3. Громадянське суспільство: проблеми і напрями інституційного розвитку: навч. посіб. / за заг. ред. Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2008. – 55 с.
4. Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства. Методичні рекомендації / А.О. Красносізька, М.В. Лациба, А.В. Волошина, В.О. Купрій, Н.М. Чермошенцева, О.Л. Ващук. - К.: Агентство «Україна», 2013. – 180 с.
5. Рибалка В.В. Соціально-педагогічне і психологічне забезпечення розвитку дієвого громадянського суспільства і особистості громадянина: посібник. / В.В. Рибалка. – К.: ТАЛКОМ, 2018. – 226 с.
6. Розвиток громадянського суспільства України в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів / В. М. Яблонський, О.М. Балакірева, Т.В. Бельська [та ін.]; за ред. О.А. Корнієвського. – К.: НІСД, 2016. – 72 с

Додаткова

1. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства : навч. посіб. / за ред. Ю. П. Сурміна, А. М. Михненко ; авт. кол.: Сурмін Ю.П., Михненко А.М., Крушельницька Т.П. та ін. – К. : НАДУ, 2011. – 388 с.
2. Громадянське суспільство: історія та сучасність / за ред. Т. В. Розової. – Одеса : Юрид. л-ра, 2010. – 342с.
3. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін. ; за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2013. – 536 с.
4. Держава і громадянське суспільство в Україні: пошук концепції співпраці [Текст]: аналітична доповідь / За ред. О.М. Майбороди. — К. : ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН Укр., 2013. — 376 с.
5. Держава, влада та громадянське суспільство у документах політичних партій України (кінець 1980-х - перша половина 2011 рр.) [Текст] / Упорядн.: Т.А. Бевз, Д.В. Веденєєв, П.П. Гай-Нижник та ін.; Керівник проекту М.С. Кармазіна. - К.: Ін-т політичних і етнонаціональних дослідж. ім. І.Ф. Кураса, 2011. - 808 с
6. Длугопольський О. В. Теорія економіки державного сектора: Навчальний посібник. – К.: «ВД «Професіонал», 2007. – 592 с.
7. Кравчук В.М. Громадські організації і держава: взаємовідносини в умовах формування громадянського суспільства в Україні: монографія. – Тернопіль, 2011
8. Любохинець Л.С. Історія політичних та економічних вчень : навч. посіб. / Л.С. Любохинець, В.М. Шавкун, Л.М. Бабич – К. : «Центр учбової літератури», 2017. – 294с.
9. Нуреев, Р. М. Теория общественного выбора. Курс лекций [Текст] : учеб. пособие для вузов / Р. М. Нуреев; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005. – 531 с.
10. Основи демократії: підручник / за ред. А.Ф. Колодій. – Львів. Астролябія, 2009. - 832с.
11. Пріоритети розвитку громадянського суспільства України / М. Лациба, О.Вінніков, Л. Сідельнік, Д. Український.; Український незалежний центр політичних досліджень. – К., 2008. – 188с.
12. Розвиток громадянського суспільства України в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів / В. М. Яблонський, О. М. Балакірева, Т. В. Бельська [та ін.]; за ред. О. А. Корнієвського. – К.: НІСД, 2016. – 72 с.
13. Соціальне партнерство і державна політика: від теорії до практики демократизації державного управління : монографія /В. М. Мартиненко (кер. авт. кол.), О. М. Крутій, А. В. Стойка та ін. – Х. : Магістр, 2009. – 251 с.
14. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник / авт.. А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. Тимошка. 2_ге вид. – К., 2011. – 392с.

10. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Модульне середовище для навчання MOODLE. Доступ до ресурсу: <https://msn.khnu.km.ua>.
2. Модуль для дистанційного навчання. Доступ до ресурсу: http://dn.khnu.km.ua/dn/k_list.aspx?bk=T.
3. Електронна бібліотека університету. Доступ до ресурсу: http://lib.khnu.km.ua/asp/php_f/page_lib.php
4. Репозитарій ХНУ. Доступ до ресурсу: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/?locale=uk>.